

Osman Özarşlan

Hovarda Alemi: Taşrada Eğlence ve Erkeklik

İletişim Yayıncılık, 2016, 176 sayfa

ISBN 978-975-05-1972-7

Türkiye’de erkeklik her geçen gün üzerine daha fazla söz söylenen ve hatta söz söyleme ihtiyacını doğuran bir olgu haline geliyor. Bugüne kadar kaleme alınmış gerek akademik gerek gündelik dildeki kitapların neredeyse hiçbirinin değinmediği bir konunun kapılarını aralıyor Osman Özarşlan: Gazinolarda kazanılan ve şekillenen erkeklikler.

Özarşlan Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji bölümünde tamamladığı “Masculinities at Night in the Provinces ” isimli yüksek lisans tez çalışmasını, takibi oldukça kolay ve keyifli bir kitap haline dönüştürmüş. Kitap bugüne kadar özellikle tez çalışmalarından oluşturulan kitaplardan okuyucuyu içine alan bir hikayeleme tarzıyla oldukça farklı bir çizgide duruyor. Özarşlan kitabında kentlerden hem coğrafi hem de psikolojik olarak uzaklaştırılmış taşrayı ve taşradaki gazinoların erkeklik performansı için vazgeçilmez mekanlar olduğunu anlatıyor. Özarşlan tez araştırmasını Burdur’un bir ilçesi olan Çavdır’da yürütmüş. Çavdır, Antalya gibi modern eğlence hayatının doruklarda yaşandığı kentlerin periferinde duran, kentlerin taşralaştırdığı bir mekan olması açısından oldukça önemli. “7 Türkiyeli, 1 Dağıstanlı ve 3 Gürcü konsomatris” ile beraber “7 erkek garson, 3 işletmeci ve 7 erkek müdavi” (s. 20) olmak üzere toplamda 38 kişi ile yapılan yüz yüze görüşmeler kitabın ana hattını oluşturuyor. Çalışmasında yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler ve etnografik gözlem gibi nitel araştırma metodlarından faydalanan Özarşlan, aynı zamanda Burdur’un yerlisi ve esnafı olmanın verdiği güven ve samimiyetin araştırmasının ilerlemesinde ne kadar önemli olduğunun da altını çiziyor.

Kitap temel olarak beş bölümden oluşuyor: Teorik satır, taşra, erkeklik, konsomatris kadınlar ve sonuç. Bu bölümler birbirlerinden

ayrık değil aksine birbirini tamamlayıcı ve yumuşak geçişler sunan bölümler. Kitabın genel yapısına bakacak olursak da, yazarın teorik arka planı ve saha araştırmasının sonuçlarını beraber ve tamamlayıcı şekilde sunduğunu görüyoruz. Ancak yine de kitabın ilk üç bölümünde literatürün taşra, sıkıntı ve erkeklik meselesine hangi açılardan yaklaştığı ve yazarın bu perspektifleri ne ölçüde benimsediğini okurken; saha araştırmasına dair alıntılar ancak kitabın ilk yarısından sonra görünür olmaya başlıyor ve ağırlıklı olarak üçüncü ve dördüncü bölümlerde karşımıza çıkıyor.

Kitabın birinci bölümü araştırmanın teorik alt yapısı ve saha araştırmasına dair derinlemesine bilgiler sunuyor. Buna ek olarak yazar, Çavdır'ın 90'lardan sonra geçirdiği kültürel değişimi ve meyhane kültürünün konsomatris kadınların taşraya gelmesi ile nasıl şekillendiğini ele alıyor. Buna göre, sohbet ve muhabbetin hüküm sürdüğü meyhane hayatı, yüksek sesli müzik ve kadınların eşlik ettiği yarış mekanları haline geliyor. Yazar taşra ve taşra sıkıntısını neoliberal dönüşümlerin bir yan etkisi olarak okuyor. Ancak bunu yaparken taşranın sıkıntısını gidermek üzere şekillenen eğlence kültürünün de erkekliğin yarış alanı olarak hizmet ettiğine dikkat çekiyor. Özarslan daha sonraki bölümlerde ayrıntılı açıkladığı üç tip erkekliğin taşra sıkıntısını nasıl şekillendirdiğini ve taşraya nasıl dinamizm kattığını saha araştırmasından çeşitli örneklerle ortaya koyuyor.

İkinci bölüm, "taşra"nın taşıdığı coğrafi ve kültürel anlamları sorguluyor. Başka bir deyişle "taşra nedir ve neresidir?" sorularına açıklık getiriyor. Bu soruları net bir şekilde yanıtlamak önemli çünkü Antalya gibi hareketli bir eğlence merkezinin Burdur, Çavdır gibi daha küçük bir yerleşim merkezini nasıl taşralaştırdığını görmeden, taşradaki erkekliği ve kadınlığı anlamak pek mümkün değil. Özarslan taşrayı "merkezle ilişki içerisinde, tarihsel, sosyal ve coğrafi olarak üretilmiş bir çevre" (s. 27) olarak ele alıyor. Bu bölümün iki amacından biri, taşra ve taşralılığa dair politik ve gündelik temsillerin üretildiği, hem sosyal hem tarihi bağlamları tartışmak. Diğeri ise, devletin bir idari birim olarak ayrıştırdığı taşrayı değil, insanların özellikle sıkıntı ile özdeşleştirdikleri kendi taşralarını sorgulamak. Bunun için Özarslan, taşranın Tanzimat'tan

bugüne kadar Türkiye tarihindeki yerini araştırmış. Ayrıca, etimolojik olarak “dışarı” anlamına gelen taşranın merkezden uzaklığının insanların hayatlarını ve hayallerini ne kadar yalnızlaştırdığından bahsetmiş. Buna ek olarak, taşranın tekabül ettiği içsel sıkıntının edebiyatta ve sinemadaki farklı tezahürlerini de örnekleyerek taşranın nasıl bir dışlanmışlık ve sıkıntıya işaret ettiğine de değinmiş. Öyle ki bu sıkıntı, kitaba konu olan gazino müdavimlerini ve gece hayatını harekete geçiren en büyük etken haline geliyor. Bu bölümün en büyük katkısı şüphesiz ki cumhuriyet döneminden sonra çeşitli politikalarla şekillenen kent hayatı ve eğlencesinin kentli ve taşralı ayrımını nasıl keskinleştirdiği ve bu ayrımın taşra eğlencesini nasıl şekillendirdiğine yönelik yaptığı tartışmadır.

Kitabın üçüncü bölümü “erkeklik” konusunu inceliyor. Bölüm boyunca yazar, dünyada ve Türkiye’de erkeklik çalışmalarına kısaca değinerek kendi araştırmasının da var olan literatüre nasıl eklendiğinden bahsediyor. Buna göre, erkekliği verili ve değişmez değil; tarihe, döneme ve duruma göre değişebilen ve toplumsal olarak kurgulanan kimlikler bütünü olarak ele alıyor. Çavdır’ın yerel erkekliklerini de bu perspektiften yorumluyor. Özarıslan’a göre erkekler dindar ve mutaassıp hallerini ezandan sonra gerek dükkanda, gerek evde, gerekse de kahvelerde bırakıp geceye yelken açıyorlar. Yazarın şu cümlesi aslında Çavdır’ın erkekliklerini oldukça iyi özetliyor: “...caminin yeri ayrı, meyhanenin yeri ayrıdır. Kul hakkı yemedikten sonra kimseye değil Allah’a hesap verirler...Üçkağıtçı bir dindar olmaktansa dürüst bir ayyaş olmak iyidir, yeter ki niyet salih olsun” (s. 67). Çavdır’da erkeklerin gece performansları akşam kahvehanelerde gazinolara yeni gelen veya hali hazırda müdavimi oldukları kadınların sohbetiyle başlıyor ve gazinolarda son buluyor. Ancak Özarıslan, buradaki erkekliği, erkeklerin sosyal statüsü, dindarlığı, sınıfsal konumu veya ailevi dinamikleri açısından değil, kimliklerini gece hayatında yeniden kurgulama ve sürdürme biçimleri üzerinden inceliyor.

Üçüncü bölümün devamında yazar erkeklikleri “paralı”, “belalı” ve “yakışıklı” olarak üçe ayırıyor. Bu iç tip erkekliği de konsomatris kadınlarla, gece hayatındaki diğer erkekliklerle ve aileleriyle olan

ilişkileri üzerinden okumaya çalışıyor. “Paralı” erkek, para harcama gücü ve rahatlığıyla gazinolardaki garsonlar ve işletmeciler üzerinde hegemonya kuruyor ve bu şekilde hem konsomatris kadınların gözüne giriyor hem de gece hayatında diğer erkeklikleri ezerek öne çıkıyor. “Belalı” denen erkek sermaye olarak hayatını ortaya koyuyor ve yaşam boyu bir kadın için çile çekmeyi göze alıyor. Ancak, belalı statüsünü kazanmak için çektiği çileleri bir kahramanlık anlatısına dönüştürerek gece dünyasında bir isim elde ediyor, kendinden bahsettiriyor. Bir diğer deyişle, önce mekânın ağır abisi olmayı hak ediyor, sonra kazandığı bu statü üzerinden racon keserek bitmeyen bir tiyatronun daimi oyuncusu oluyor. Kısacası belalı “yalan dünyayı bir dava uğruna harcayan kişidir” (s. 112) ve etrafa nam salıp isim yapmak için oynamayacağı oyun yoktur. “Yakışıklı” ise temelde gece hayatının içerisinde var olmayan ancak konsomatris kadınların özelini, sevgisini ve cinselliğini paylaştığı genç ve deneyimsiz erkeklerin performansına tekabül ediyor. Özarслан, yakışıklıyı gerçekten yakışıklı olduğu için değil, parasını ve hayatını ortaya koyan diğer erkekliklerin erişemediği “kadın cinselliğine” erişebilmenin verdiği imtiyazdan dolayı bu şekilde adlandırıyor. Paralı ve belalı denen erkeklikler, kadının şov dünyasına sunduğu fakat kimsenin sahip olamadığı erotik bedeni üzerinden şekillenirken; yakışıklı denen erkeklik kadının saf sevgisini sunduğu cinsel bedeni üzerinden şekilleniyor. Özarслан, hayatta silik bir tip olan yakışıklının üzerinde fazlalık gibi duran bu imtiyazın, iki amaca hizmet ettiğini söylüyor. İlki diğer erkekliklerin kurgulanmasında hayati bir rol oynaması; ikincisi ise toy bir erkekten, kadını maddi ve psikolojik olarak sömüren bir erkeğe dönüşerek kadının hayatında yıkıcı bir rol oynaması.

Kitabın dördüncü bölümü, erkekliklerin kurgusunda en temel role sahip olan konsomatris kadınlara odaklanıyor. Özarслан’a göre konsomatris kadınlar gece hayatının nesnesi olmanın aksine öznesi olarak rol alıyor. Ailevi yoksulluğun yanında bireysel borçlanmanın da getirdiği yoksulluk mağduriyeti, kadınları güzelliklerini ve yeteneklerini kullanarak zamanı paraya çevirebilecekleri bir hayatın öznesi yapıyor. Konsomatris kadınların aileleri ise ahlaki açıdan gözü kapalı reddedecekleri bu mesleği, kazancından nemalandıkları ve hayatlarını

kızlarının yolladığı parayla idame ettirdikleri için kabul ediyorlar. Hatta, uzaktaki kızlarının iyi yürekli patronlarla çalıştıklarına ikna oluyorlar. Bu açıdan yazarın yaptığı yoksulluk tartışması, bu mesleğin girişi kolay ama çıkması zor bir labirente nasıl dönüştüğüne dair iyi bir zemin sağlıyor.

Gece hayatında “hem para kazanabilmek hem de hayatta kalabilmek” (s. 132) için çeşitli taktikler uygulayan kadınlar, yoksul hayatlarında sahip olmadıkları ekonomik özgürlüğe sahip olabiliyorlar. Buna ek olarak Özarlan, yaptığı görüşmelere dayanarak kadınların kendilerini önceki hayatlarına kıyasla daha kıymetli hissettiklerini söylüyor. Ancak ekonomik özgürlük ve kıymet görme üzerinden kurulan kadınlık pratikleri, günün birinde terk etmek için girdikleri bu sektörde hapsolmalarına da neden oluyor.

Özarlan, konsomatris kadınların hayatını ve yaptığı işin devamlılığını riske sokan belli başlı durumları da ele alıyor. Örneğin, sarhoş olmak ve müşteriye karşı bir şeyler hissetmek bu durumlardan bazıları. Bu gibi durumlar da cinsel gerginliği olan fakat hiçbir zaman cinsel birliktelikle sonuçlanmayan sohbetleri riske sokuyor. Başka bir deyişle, sarhoş veya aşık olmak kadınların güzellikleri, sohbet yetenekleri ve erotik bedenleriyle özenle işlediği bu diskur savaşını kaybetmek anlamına geliyor. Kadınların bunlara çözüm olarak geliştirdiği temel yollardan biri ısmarlanan içkileri hızlıca içip boğazına parmak atarak çıkarmak; diğeri de masadaki adama aşık olmamak için daha önce yaşadığı acıları sürekli canlı tutmak oluyor.

Özarlan’ın çalışmasını diğerlerinden farklı ve özgün kılan şey erkeklige alışlagelmiş kalıplarla değil, taşra dinamiğinin içinden doğan yerel bir gözle bakıyor olması. Erkeklikleri gece hayatına katılım ve orada gösterilen performans üzerinden yorumlamak aslında hem erkeklikler içerisinde hem de kadınlıklar karşısında performansın nasıl şekillendiğini gösteriyor. Erkeklerin gazinoya girdikten sonra elde edecekleri isim/nam, gece hayatında kadınları elde etmek için sundukları bireysel sermayelere dönüşüyor. Gazino içerisinde farklı kimlikler üzerinden süren yarış, gece hayatında “itibar” kazandıran bir hiyerarşiye dönüşüyor. Kitabı güzel kılan bir diğer şey ise araştırmada

elde edilen verilerin literatürdeki belli kalıplara göre değil zıtlıklardan doğan dinamiklere göre okunması. Kitabın çatısını oluşturan erkeklik ve kadınlıklar özellikle eğlence-sıkıntı, kentli-taşralı, paralı-yoksul gerginlikleri arasına sıkışmış ve bu dar alanda kendini var etmeye çalışan kimlikler olarak karşımıza çıkıyor.

Kitabın bu artılarına rağmen bazı eksiklikleri de bulunuyor. İlk olarak, Özarslan'ın kendisinin de belirttiği gibi, gazino müdavimlerinin eşleri veya yakınlarıyla görüşmeler yapılması araştırmayı daha güçlü kılabilirdi. Pavyonlarda bir gövde gösterisine dönüşen erkeklik, evde eş ve çocuklar nezdinde nasıl karşılanıyor? Dışarıdaki performansı evdeki sorumluluklarını yerine getirmesi için göz yumulan bir anlaşmaya mı dahil ediliyor? Eşleri bu durumu nasıl rasyonelleştiriyor ve kendi çevresinde bu gerçeği nasıl bir söylemle/ performansla taşıyor veya örtbas ediyor? Aslında tüm bu sorular gazinolardaki lambalar altında pırıldayan erkeklik pratiğinin, kamusal alanda ve evde kadınlık pratiğini de etkileyebileceğinin bir göstergesi olabilir. İkinci olarak, yazar yoksulluğu sadece kadınların öznelliklerini şekillendiren bir olgu olarak ele alıyor, fakat yoksulluk paralı dışında belalı ve yakışıklı tipolojilerinin de kurulmasında etkili bir olgu. Bu nedenle yoksulluğun hem teorik hem de pratik anlamda kitabın en başından itibaren tartışılması bahsi geçen erkeklik tipolojilerini açıklama ve anlamada faydalı olabilirdi.

Son olarak, giriş, taşra ve erkeklik bölümlerinde modernlik ve taşranın birbirini dışlaması üzerine kurulan bu ilişkide erkekliklerin pratikleri oldukça akıcı anlatılıyor ve temel argümanı destekliyor. Ancak, kitabın bazı yerlerinde de vurgulandığı gibi taşradaki modern eğlence illüzyonunu yaratmadaki en temel araç konsomatris kadınların güzelliği ve alımlılığı olmasına rağmen, kitabın son bölümünde ele alınan konsomatris kadınların modern eğlencenin vitrini olan güzelliklerini nasıl kurdukları, kurguladıkları ve bunun için ödedikleri bedeller arka planda kalıyor. Kadınların günlerinin yarısını harcadıkları kuaförler ile yapılacak görüşmeler araştırmanın temel argümanını destekleyecek çok güçlü veriler sunabilirdi. Bu konunun eksiklik olarak ön plana çıkması, benzer güzellik pratiklerinin hemen her meslekte kadın için yansımaları olmasındandır. Modern dünyanın güzellik/bakım maskesi altında

sunduğu bu kadınlık deneyimlerinin erkeklikleri nasıl kurguladığı ve şekillendirdiğini incelemek gelecek çalışmalarda odaklanılması gereken bir konu.

Kitabın bir yüksek lisans tez çalışmasına dayandığını tekrar hatırlarsak, zarslan teori ve pratikte hissedilen küçük eksikliklerin silemeyeceği, başarılı ve dil kullanımı açısından da oldukça keyifli bir kitaba imzasını atmış. “Hovarda Alemi” eğlencenin bile artık modernlikle anıldığı günümüz Türkiye’sinde, yoksulluğun nasıl bir eğlence anlayışını yarattığı ve yoksulluğu beslemeye nasıl devam ettiği konusunda düşünmeye teşvik ediyor. Bu tartışma temel olarak kentin taşrayı ve taşra sıkıntısını nasıl yarattığı ve bu sıkıntıdan nasıl nemalandığını da oldukça yalın bir dille ortaya koyuyor.

Beril Türkoğlu
Orta Doğu Teknik Üniversitesi